

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГАЛУЗІ

У статті висвітлені методичні підходи до визначення ефективності використання виробничого потенціалу в рослинництві. В якості критерію ефективності використання виробничого потенціалу пропонується застосовувати норму рентабельності шляхом відповідних перетворень формули. Із зростанням ефективності використання земельних, трудових, матеріальних ресурсів, основних виробничих засобів та грошових коштів, витрачених на засальногопідприємств та загальногосподарські потреби, підвищується норма рентабельності, що свідчить про ефективне використання всього виробничого потенціалу галузі.

Питанням удосконалення методики визначення ефективності використання виробничого потенціалу в окремих галузях АПК присвячені дослідження багатьох вчених і практиків. Якщо мета, якій вони підпорядковані, визначається однозначно – розробити універсальний підхід до виміру ефективності використання всього накопиченого в галузях виробничого потенціалу, то шляхи і засоби її реалізації суттєво відрізняються.

Розбіжності у підходах дослідників можна поєднати у наступні групи:

1. Вибір критерію оцінки ефективності використання виробничого потенціалу;
2. Спосіб приведення виробничих ресурсів до співставного вигляду;
3. Визначення бази, з якою необхідно співставляти фактичну ефективність використання виробничого потенціалу.

У проведеному дослідженні робиться спроба висловити та об-

ґрунтувати власну точку зору із зазначених питань.

Характеристика ефективності функціонування галузі та використання виробничих ресурсів може бути одержана лише при співставленні кінцевого ефекту, отриманого від їх використання, з розміром ресурсів чи з ефективністю їх використання. При виробництві продукції будь-якої галузі критеріями ефективності виступають: – собівартість продукції, вартість виробленої валової продукції, виручка від її реалізації, прибуток та рівень рентабельності чи норма прибутку. Не викликає суперечностей жоден із критеріїв, але з точки зору придатності їх для повної оцінки ефективності використання виробничого потенціалу мають місце окремі “недоліки”.

Повна собівартість реалізованої продукції – важливий критерій, від розміру якого залежать фінансові результати діяльності підприємства, темпи розширеного відтворення, фінансовий стан суб'єктів господарювання. У цьому показни-

ку знаходять відображення ресурсо-емність виробленої та реалізованої продукції за такими видами ресурсів як матеріальні, трудові, основні виробничі засоби, грошові ресурси, що витрачені на маркетинг та реалізацію продукції. Але собівартість продукції сама по собі не характеризує заново створеної споживчої вартості, а також ефект від її реалізації на ринку, тобто не може бути універсальним критерієм оцінки ефективності використання виробничого потенціалу галузі.

Наступний критерій – вартість валової продукції. Вона характеризує загальний обсяг виробленої продукції, але не відображає: по-перше, розміру заново створеної споживчої вартості, по-друге, ефекту від її реалізації, тобто прибутку, по-третє, розміру використаних ресурсів та ефективності їх використання. Споживчою заново створена вартість стає лише тоді, коли вона реалізована та задовільнила відповідні споживчі потреби суспільства.

У грошових надходженнях від реалізації продукції знаходить відображення обсяг реалізованих заново створених споживчих вартостей, але також, як і у попередніх критеріях, не відображено кінцевого ефекту від реалізації продукції, а також розміру використаних виробничих ресурсів.

Застосування загального обсягу отриманого прибутку від реалізації продукції в якості критерію ефективності використаних виробничих ресурсів дозволяє уникнути усіх зазначених недоліків, крім одного, відсутності співставлення його із розміром або ефективністю використаних виробничих ресурсів.

Рівень рентабельності, або норма прибутку – це критерій, який може задовільнити усі вимоги. Як відомо, він розраховується за формулою:

$$H_p = (\Pi/K) * 100\%, \quad [1]$$

де Π – розмір отриманого прибутку від реалізації продукції;

K – розмір капіталу галузі.

Таким чином, застосування рівня або норми рентабельності в якості критерію оцінки ефективності використання виробничого потенціалу галузі є відповіддю на питання першої групи.

Відносно питань другої групи. Капітал, що використано для виробництва та реалізації продукції, складається з двох частин: основного капіталу та оборотного. Основний капітал – це грошові засоби, які інвестовані на придбання основних виробничих фондів – засобів праці. Оборотний капітал – це грошові засоби, які використані на придбання матеріальних оборотних засобів. За його рахунок компенсуються витрати праці та витрати, що пов'язані з реалізацією продукції, тобто накладні витрати. Капітал підприємства, витрачений на придбання засобів праці за один виробничий цикл, набуває вигляду амортизаційних відрахувань.

Таким чином, капітал галузі, який витрачено для виробництва та реалізації продукції, є вартісним виразом використаних виробничих ресурсів, тобто це сума амортизаційних відрахувань; вартість матеріальних ресурсів – насіння, добрив, палива, виробничої енергії, засобів захисту рослин; трудових – у вигляді витрат на оплату праці та грошо-

вих коштів, які витрачені на маркетинг, реалізацію продукції та на витрати загальногосподарського та загальновиробничого характеру.

Стосовно специфіки виробництва в галузях АПК, зокрема, у рослинництві, виникає необхідність враховувати ще один важливий елемент ресурсного потенціалу – земельні ресурси. І, у зв'язку з цим, виникає багато проблем, перша серед яких – вид оцінки земельних ресурсів.

Забезпеченість земельними ресурсами різної якості повинна давати різний ефект, тобто на землях більш родючих логічно отримувати більше продукції вищої якості. Як відомо, якість реалізованої продукції та її обсяг, зокрема рослинницької, знаходять відображення в цінах реалізації. Таким чином, чим більше отримано вартості товарної продукції на один гектар посіву відповідної культури, тим більший обсяг продукції вищої якості реалізовано з одного гектара, що свідчить

$$H_p = \left[\frac{\Pi}{\left(\frac{Z}{3} + \frac{A}{3} + \frac{M}{3} + \frac{T}{3} + \frac{H_n}{3} \right)} \right] * 100\% = \Pi / (1 + A' + M' + T' + H_n') * 100\% \quad [3]$$

У чисельнику буде сума прибутку, отриманого від реалізації окремого виду продукції в розрахунку на 1 га посівної площі, а в знаменнику – забезпеченість галузі відповідними видами виробничих ресурсів.

Але якщо формулу норми прибутку [3] залишити у такому вигляді, то у випадку зростання забезпеченості галузі виробничими ресурсами, норма прибутку, поперше, буде скорочуватись, а по-друге, зростання забезпеченості виробничими ресурсами не у всіх ви-

про рівень ефективності використання земельних ресурсів.

Якщо формулу норми прибутку :

$$H_p = \left[\frac{\Pi}{(Z + A + M + T + H_n)} \right] * 100\%, \text{ де} \quad [2]$$

Π – розмір отриманого прибутку від реалізації певного виду продукції, грн;

Z – розмір земельних ресурсів, га (посівна площа відповідної культури);

A – сума амортизаційних відрахувань, грн;

M – сума матеріальних оборотних засобів галузі, грн;

T – сума витрат на оплату праці в галузі, грн;

H_n – сума накладних витрат при реалізації продукції певної галузі та загальногосподарських і загальновиробничих витрат, грн; перетворити шляхом ділення на площу посіву відповідної культури, то вона буде мати вигляд:

падках сприяє зростанню ефективності їх використання.

В умовах різкого зниження забезпеченості галузей рослинництва мінеральними добривами, насіннєвим матеріалом, засобами захисту рослин, паливно-мастильними засобами, старінням техніки, яка використовується, нагальними є питання ефективного використання всього створеного ресурсного потенціалу та кожного виду ресурсів.

Якщо чисельник і знаменник формули [3] поділити на вартість товарної продукції відповідної

галузі, отриманої в розрахунку на 1 га посівної площі культури, то фор-

мула буде мати вигляд:

$$H_{\text{гп}} = [(P' / \text{ТП}) / (1 / \text{ТП} + A' / \text{ТП} + M' / \text{ТП} + T' / \text{ТП} + H_{\text{в}}' / \text{ТП})] * 100\% \quad [4],$$

де **ТП** - вартість товарної продукції в розрахунку на 1 га посіву культури, грн.

$P' / \text{ТП}$ - рентабельність продажу продукції, грн;

$1 / \text{ТП}$ - землеємність, грн;

$A' / \text{ТП}$ - фондоемність, грн;

$M' / \text{ТП}$ - матеріалоемність, грн;

$T' / \text{ТП}$ - трудоємність, грн;

$H_{\text{в}}' / \text{ТП}$ - ємність накладних витрат, грн;

Землеємність, фондоемність, матеріало-, трудоємність, ємність накладних витрат – зворотні показники показникам ефективності використання виробничих ресурсів, таких як – землевіддача, фондівіддача, матеріалівіддача, трудовіддача, віддача накладних витрат. Чим вища ефективність використання кожного виду виробничих ресурсів, тобто отримано більше споживчої вартості на одиницю кожного виду ресурсів, тим вища рентабельність виробництва та реалізації продукції

окремої галузі, тим ефективніше використовується її виробничий потенціал.

Застосування формули [4] при визначенні ефективності функціонування відповідної галузі рослинництва та ефективності використання її ресурсного потенціалу є спроба відповіді на друге питання із порушених на початку – спосіб приведення до співставного вигляду всіх видів виробничих ресурсів.

Щодо визначення бази, з якою необхідно співставляти фактичну ефективність використання виробничого потенціалу галузі з метою висновку про зрушення, то нею на даному етапі розвитку агропромислового комплексу України може бути лише рівень, який досягнуто за минулий рік, середній рівень за 3-5 попередніх років або найвищий рівень, який досягнуто за сприятливих умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баканов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа: Учебник. - 4-е изд., доп. и перераб. - М.: Финансы и статистика, 1997. - 416 с.
2. Курс экономического анализа: Учебник / А.Ф. Аксененко, М.И. Баканов, А.Ф. Иваненко и др.; Под ред. М.И. Баканова и
- А.Д. Шеремета. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Финансы и статистика, 1984. - 412с.
3. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия; 2-е изд., перераб. и доп. - Мн.: ИП "Экоперспектива", 1998. - 498 с.

Хомчук Т.А. - кандидат економічних наук.